

Petar Bašić

Katolički bogoslovni fakultet
Vlaška 38, HR-10000 Zagreb
basicp@theo.kbf.hr

TRAGOM KAŠIĆEVIH »PONAPRAVLJEN'JA«

Autor je u ovom radu iz dva Kašićeva djela (*Pismo od nasledovan'ja i Ritual rimski*) prikupio ispravke koje je sam Kašić dao otisnuti na kraju tih svojih djela. Zatim je te ispravke prokomentirao, razvrstao i pokušao odgonetnuti njihov uzrok. Zaključuje da pogrješke koje je Kašić uočio i koje ispravlja ne potječu samo od tiskara, koji su bili stranci. Kašić ispravlja i samoga sebe ili unosi različita poboljšanja. Nerijetko međutim ispravljajući jedne pogrješke, počinja druge, a za neke promjene nije lako utvrditi jesu li hotimične ili nehomične. Zato je za pravilno vrjednovanje tih ispravaka potrebno sustavno ih i kritički proučiti. Nešto od toga nudi se u ovom radu. Još se, između ostaloga, upozorava na različite zamke u koje se lako upadne pri proučavanju starih hrvatskih tekstova te se potiče priređivanje njihovih kritičkih izdanja.

U mnogim Kašićevim tiskanim djelima na kraju su otisnuta »pomanjkan'ja« koja treba »ponapraviti«. Na kraju tih »pomanjkan'ja« u *Ritualu rimskom* Kašić je napisao:

Evo ti upisah, mili štioče, pomanjkan'ja, kakono imaš ponapraviti ih: ter se nemoj čuditi da ih toliko jest: čudi se da ih nije vele veće budući bili stampaturi utieštenici našega jezika nerazumiteonici: paček zahvali Gospodinu Bogu da se to sve moglo jest i tako utieštiti s velicim mojim trudom. (str. 450)

U Lekcionarju pak povjerava čitatelju da sam »ponapravi« što uoči da nije točno: »Štiocu blagomu. Nemoj se čuditi, Štioče, ako budeš najći kojagodi-er pomanjkan'ja. Stampaturi ne razumiju jezika Dubrovačkoga. Ti koi ga razumiš ponapravi. Na vaš način je sve štampano« (str. 247). Zatim ipak i tu, nakon uvodne napomene (»Pomanjkania ponapravi sva svuda ovako«), navodi ono što treba »ponapraviti«.

Kašić je dakle u svojim tiskanim djelima sam ispravljao pogrješke, no čini se da su to bile pretežno one krupnije i one koje sam čitatelj ne bi prepoznao.

Nama je danas, i uz temeljito proučavanje, mnogo teže procijeniti kada je riječ o pogrješkama, a kada o autorovu kolebanju. Stoga je višestruko zanimljivo i korisno prikupiti i analizirati Kašićeva »ponapravljen'ja«. Bio sam naumio prikupiti »ponapravljen'ja« iz svih Kašićevih djela, no kako ih je, kad se skupe sva na jedno mjesto, vrlo mnogo, morao sam se neka-ko ograničiti. Izabrao sam za ovaj članak »ponapravljen'ja« iz dvaju djela: *Pismo od nasledovan'ja* i *Ritual rimski*.

I. Piismo od nasledovanya

*Pomagnkanya ovako ponapravvi*¹

- 3₂₇: obràchienye od nebesà > obrachianye od nebèfa
4₄: razpafcànftvo > razparfcanftvo [još izostavljen nagl.]
12₁₂: neugodã Boggu > neugodan Boggu
18₁₆: mogli > moghli [-gli > -ghli]
19₁₄: i od tactæ > i od tafctę [ct > fct; još: æ > ę, vjerojatno nehotočno jer to se slovo inače ne rabi].
20₂₁: nenòxemo > nemoxemo [još izostavljen nagl.]
28₁₃: sciini tebè > sçiini tebè [sc > sç]
33₄: i scètènaochiefe > isctenochiefe [pogr. u ispravljanju; treba: i scetnochiefe]
37₃₃: sfietovnovnæ > sfietovnæ
46₂₃: pobolkamo. > pobolfcamo? [k > fc]
51₆: ne uçkrivva > neuçknijva
55₁: pobogiifcanya > poboglfanya [v. corr. u 46₂₃!]
58₃₁: produfciaiyu > produxuyu
60₁₈: malihne > malahna
64₂: bii > bii meyu
70₅: clovikça > človiekka
72₁₀: zlà sfieft > zlà sfieft [slab otisak pa se ne vidi što je ispravljeno; možda æ (s naglaskom) > à]
74₁₄: k'ftorenyu > k'ftvorenyu
74₂₄: viemofti > viernofti
75₂₅: i mniife > i ne mniifc [pogr. ispravljeno; treba: i ne mniife (zamjena grafije fc za fe) – lat. nec... videtur]
77₁₅: dobav > dobar
78₂₄: velikka ye ratva > velikka yè ftvår [je li to samo tiskarska pogrješka?]
79₂₇: pohoienye > pohotienye

---

¹ Prvi broj označuje stranicu, a indeks (spuštena brojka) red.

- 83¹⁰: nebi > koyi nebi
85 (pogr.: 84)₅: hàliti > hvaliti
86₂₅: fakrye > fakriye
88₂₀: YEVSSA > YESVSSA
92 (pogr.: 90)₂₆: marzii ftazzii > marzii sfakki
94₇: prociini > pročiini [c > ç]
94₁₆: poòya > pokoya
95₅: umieyuyùcchi > umiruyùcchi
98₃₀: omaccìfc > tomaccìfc
102₁₆: oftàvgliyucchi > oftavgliayucchi
102₂₄: odvràti tobráz > odvratiti obraz
106₁₉: lahka > lahku
108₆: raztàpitife > raztàpatife
113₁₄: neggofu mogli > neggofu moghli [-gli > -ghli]
115₂₅: neggomu > nemoggu
116₃₀: dobarà sfeh > dobarà sfiih
118₁₁: uzdànyeft ixiskùyem > uzdanftvo iziskuyem [još izostavljen naglasak²]
119₁₀: zà giubèccieh > zà gliubèccieh [gii- > gli-; još umjesto -cci treba: -cchi].
119₁₅: V ovemibo > V ovemubo
122₂₆: vgudno > ugodno
124₂₃: upòmena > ufpomena
125₂₁: tolikfiochiefc > tolikkochiefc
125₂₉: ubuzdatti > obuznatti [treba: obuzd-]
128₂₉: krukka > kruha
131₂: i hochiefc > i kolikko hochiefc
134₄: fiinko > fiinko [ništa nije ispravljeno]
138₁₉: opàka > opaka [samo izostavljen naglasak]
140₁₇: i odvolemife > i odovlemife
144₃: paoblàce > pooblàce
144₁₁: duhem > duhom
147₇: ftechia > vechia
148₁₂: hoccia tvoyà > hochia tvoyà [-cc- > -ch-]
152₂: dobrohocchno bili > dobrohocchno bih
154₂: fuprovitça > fuprotivça
156₅: odmikce > odmicce [-ck- > -cc-]

² O naglasku govorim uvjetno jer kod Kašića nije uvijek lako razabrati je li riječ o naglasku, duljini sloga ili čemu drugom. Tako, primjerice, i u latinskom tekstu stavlja neke znakove na samoglasnike, gdje je očito da nije riječ o naglasku. Npr.: *planè, à Kempis, propè...* (*Piismo*, str. V).

- 156₃₀: ovèmi > ovezimi
162₁₃: i araidàyefc > i araidàyefce
165₂₉: od gliubiççæ > od golubiççæ
168₇: muccii > muocii
168₁₃: tebè iftoga > sebe iftoga [još izostavljen naglasak]
168₂₃: oft ftvarii > od ftvarij [još -ii > -ij]
174₅: i sluxitife > i sluxifce
175₄: odftighnuti > doftighnuti
176₂₄: podgligàfc > podliigafc
177₂: Stòye bez > Stoy bez
178₄: parvo > pràvo
178₁₁: ne piŕtay > nepijtay
178₁₄: Nà ovife > Nà ovòfe
179₇: ù ftrechiu > ù frechiu
179₁₁: desmiem > defniem
180₁: poxenyè > pomoxenyè
180₂₈: produxivæ > produxivva [još izostavljen naglasak]
181₈: dafche > dakle
181₂₅: dobrà vzmene vmmam > dobra izmenè imam
181₃₂: varzda > vazda
184₂₀: ceftokrak > ceftokrat
185₃₀: Doxya > Boxya
185₃₂: vavzda > vazda
186₉: kdikogodier > kolikogodier
186₁₂: i fctetti > i fctetti tebe
189₂: fctetenye > ftecenye
190₁₉: nenadina > nenadna
192₂₈: koyiyofe > koyi yofc
195₁₆: ftrudi > trudi
195₂₉: s'vrienom > s'vriemenom
196₁: tarpi > tarpì [samo dodan naglasak]
196₁₈: dà buddefc > dà buddefc [ništa nije ispravljeno]
196 (pogr. 191)₁₉: viençæ > viençe [-ae > -e]
197₅: niè malla > nie malla [promijenjeni naglasci]
197₁₅: viekuviečnosti > viekuviečnofti [samo s > f!]
204₁: ù cèmuŕe > ù cemùŕe
206₁₃: caft monà > caft moyà
206₂₂: xehim > xeliim
206₃₂: gvemmu > gnemmu
207₂₂: iscti > ifti [!]

- 209₂₇: iftinomo > iftinomu
210₂₂: kodgod > kadgod
211₂₉: morræ > morre
212₄: ni naymagnæ > ni naymagnæ [ništa nije promijenjeno; vjerojatno se htjelo: ae > e]
212₂₄: V iftinu [spoviedam: erefan doftoyan > V iftinu: erefam doftoyan [u ispravljanju zabunom izostavljeno: spoviedam]
214₁₄: nicye > niciye
215₁₇: fikirru > fikirru [f/f i izduženo l/f vrlo su slični]
216 (pogr.: 226)₁₆: riecmi > riecmi [ništa nije ispravljeno]
216₁₈: varrayufe mnozi > i varrayufe mnozi [i nepotrebno dodano; drugo sve isto]
216₃₀: umartvènye > umartvenye [samo izostavljen naglasak]
216₃₂: podloxittife > podloxitife [tt > t]
218₂₅: fçijgnenæ > fçijgnena [-æ > -a te (možda zabunom): ij > ii]
219₁: poslùyiti > posluxiti [y > x /≠ž/ i još izost. nagl.]
220₂₄: dale naràv > dakle narav [još izostavljen naglasak]
222₃: magliom > maghlo[m] [-gli- > -ghl-]
223₃: on menè > onà menè
223₂₉: odpamìti > odpamèti
224₉: varh sheh > varh sfieh [sk- > sfi-]
225₁₉: *** > obslùxi [nije nađeno]
225₃₂: pògardan > pogardyen [još izostavljen naglasak]
229₂₀: prigoavritife > prigovaraitife [-av- > -va-]
230₂: fudyè ie > fudyenye
231₅: pò milofti > pò milofardnofti
234₁₃: umretichie > umrietichie
235₆: vxiotu > xivotu
236₃₀: nayyaçcæ > nàyyacce
240₂₆: Potiecceme > Poticceme
240_(27 popr. od 23): tvozies > tvoyies
242₂₃: umin > umim
243₁₀: sà sfeimi neizgovorivvim > sà sfimi neizgovorimi [!]
243₂₁: pokil > pokli
244₂₀: çærzvà > çærkava [izostavljen i naglasak]
247₂₅: ukdàvfcife > uzdarfcife [treba: -vfcife]
247₂₇: i xeban > i xedan
247₂₇: potredan > potreban
248₂: fcini > fçijni [fci- > fçij-]
249₃₁: ucillo > ucinillo

- 250₁₉: posfetillicte > posfetalisccte [!]
250₂₂: odùlcio > odlñcio [u ispravljanju učinjena nova pogrješka:
n (s nadslovnim znakom) umj. ù]
252₁: febe > tebè
252₁₈: buftem bitti > buddem bitti
254₁: bomilovanya > pomilovanya
254₁₆: s' blagim > s' blaghim
256₂: iftinam > iftinom
256₁₁: blagoft ivoft, i dùlcevnu > blagoftivoft dùlcevnu
256₂₃: litçe > lijçe
256₂₆: pocekà > pocèta
263₈: i osfietlàyì > i osfietlay
263₁₀: priftùpqlieni > priftupqlienye [još izostavljen naglasak]
263₁₂: marzànftvo > pomarzenftvo
263₁₅: farsfà > farça
264₂₄: offtar > osctar
266₁₈: naftòyfc > naftoyifc [još izostavljen naglasak]
267₆: Boxæ > Boxyæ
267₃₀: viekovitta > viekovittieh
269₄: skrufenomu > skrufcenomu [još izostavljen naglasak]
270₁₄: grighe > griehe
272₁₅: poftènye > profctenye [zapravo pogr. ispravljeno: proxctenye]
274₁₂: nevigivvoye > ne vidivvoye
274₁₈: potiècchi payucchi > poticucchi
274₂₉: pò viecbamyu > pòuvibanyu
275₁₄(popr. od 24): obilno > obilnoft [pogrješno ispravljeno; nepopravljeni
tekst glasi: gdino od suza obilno od sfietieh suza izlivanye, treba:
gdino od sfetieh suza obilno izlivanye]
277₃: koyi > koyife
277₂₇: dviyah > dviyuh
279₂₃: od yivotà > od xivotà [popravljen i naglasak]
280₄: fpòk yenya > fpòkòyenya [naglasak stavljen na oba o!]
280₁₃: Bò > Akò
282₈: primgliem > primglano [!; vjerojatno treba: primglieno]
283₂: zafyedinitife > zyediniti
283₁₅: dragonu > dragomu
285₅: menui > menni
286₃: sarcaono > sarcano
288₃₀: bobomilofti > bogomilofti

RITVAL RIMSKI

U prvom dijelu Rituala, nakon uvodnih tekstova (18 nepaginiranih listova), uvezan je Kalendar iz Rimskoga misala (prva paginacija, str. 1–71). U Kalendaru ima relativno mnogo »ponapravljen'ja« (navedena su na str. 72), no najvećim su dijelom takve naravi da njihovo nabranje ne bi dostatno poslužilo svrsi ovoga rada te ih zato izostavljam. Donosim samo ona iz Rituala (druga paginacija, str. 1–445). Ta »ponapravljen'ja« donesena su u Ritualu na str. 447–450:

SCATIOÇV

Pomagnkanya ovako ponapravvi

Parvi broy kaxe lift: Drugghi kaxe Riz nà liftu.

529: Nedopufctuyucchife > Neodpufctuyucchife [treba: Nedopufctuyucchife]

623: hoyimafe > koyimafe

8₃: boxyih, sluxba > Boxyih fluxbà [još dodan naglasak]

10₁₇: nedyu > nadyu

12₁₁: Sfetafkrovftvo > sfetofkrovftvo

17₂₄: Ahòih > Akò ih

20₃₁: razlozito > razloxito

21₁₀: uzmoze > uzmoxe

21 (popr. od 20)₁₁: razlog > razlog [ništa nije popravljeno]

26₆: puhnutichie > duhnutichie

26₂₅: superftiçiom > superftiçion

29₁₃: priffupiti > piftùpiti [!; -ff- > -ft-; napravljena nova pogriješka pri ispravljanju: pif- umjesto prif-; još dodan naglasak]

38₂₉: mazem > maxèm

39₄: pomazaua > pomazana

41₅: uxexemu > uxexenu

44₂₂: pribivallisteye izvarfcij > pribivalifcte izvarfcij

40₈: sfechieniscte > sfècenifcte [!]

42₄: obucen > obùce³

45₃: sluxenu > sluxemu

45₁₅: blagofšovglicnu > blagofòvglienu

45₁₈: *** [ostalo prazno] > Effeta

48₁: viruyrchie > vierùvucchie [treba: -yucchie; još stavljen i naglasak]

51₂₃: s' poværchienim > s' proverchienim

52₁₃: A pokornik > Akò pokornik

---

³ Ovo nije, čini se, ispravljanje tiskarske pogriješke, nego prijevoda.

- 60₁₃(popr. od 28): ua vechiæ > nà vechiæ
60₃₁: boxanftvenumu > boxanftvenomu
61₆: çaftijfe > caftijfe [ç > c]
62₂₅: Profctenya > Profctenye
68₂₅: Napomenatichiefe > napomenutichiefe
79₂₂: poftio > pròftio
80₂₇: neprialeglia > nepriateglia
82₁₀: progleda > pogleda [vjerojatno se htjelo staviti: poghleda]
85₂₂: odogovaranya > opogovàranya [još stavljen naglasak]
91(popr. od 61)₁₂: Nefpomenife > Nefpomegnuyfe
95₈: pomoxi > pomozi [još izostavljen naglasak]
96₃₀: uxefi⁴ > uxexi
96₁₂: ukafi > ukaxi
97₁: oggnemu > oggnèm
98₃₃: nemocchniom > nemocchnikom
99₁: navlasctiio > navlaftito
99₃₈: sete > sfete
99_{42?}(popr. od 31): potèxe > potexe
104₁₁: gnemus > gnemu
106₂₄: tntako > tutako
108₂₀: tnoyù > moyù
110₂₉: ftatichie > boravitichie
112₁₆: flavvu > flavva
113₁: gnimaè > gnima
115₂₁: fammom > famnom
118₂₀: ivoyè > tvoyè
123₂₃: guima > gnima
124₂: fahragnevvh > fahragnevvah
128₈: sluxbeçi > fluxbeniçi
128₁₄: ù polaccn > ù polaccu
129₁₄: Pitat > Pilat [još stavljen naglasak]
131₂₂: kragliuyafc > kragliuyefc
132₁₇: ofsetho > ofsetio
135₁₄: tvuyà > tvoga
140₁₄: *** > opchienska [nije nađeno]⁵
140₁₇(popr. od 27): narebhah > naredbah
141₁₄: pobrinutyem > pobrinutye

---

⁴ To je najava riječi na sljedećoj stranici. Tamo je ispravno.

⁵ Riječ dolazi na str. 140₂; crkva Katoličanska Općaska (možda tu treba: Općen-ska).

- 141₁₈: moze > moxe
141₂₃: gdinu > gdi nè
141₃₈: mudrom > modrom
142₈: ufilloye > ufillùye
142₁₅: odogneni > odgogneni
142₁₆: zkona > zakona
143₄: akofe > akòfu [još dodan naglasak]
143₁₈: *** > dvighni moyæ [nije nađeno]
143₂₈: Gospodime > Gdspodinne [treba: Go-]
144₁: kanturi cignu > kanturi pocignu
145₁₅: blagoftvvo > blagoftivvo
146₉: tto > Etto
147₂₄: proxderli > nas proxderli
148₁₄: Antifonu > Antifona
151₂₄: ixabranimi > izabrànimi
157₁₄: *** > ufkàrfnutye [nije nađeno]
153₂₉: budefe > buddefc
161₂₅: tvoyim > tvoyom
165₁₀: fatirayucchi < fatirayùchimi
172₃₀: uffanye gnegovvu > uffanye gnegovvo
173₂₄: sfijta > sfijta
175₂₇: tvoya > tvoga
175₂₇: koyifi > kogafi
178(popr. od 177)₅: odagnatti > odaghnatti
185₅: pogubichiefe > pogubittichiefc [!; treba: -chiefe]
185₂: nepradveni > nepravedni
188₄: vrachiyùchima > vrachiayùchima
188₈: zuyviffife > uzvifife
188₁₉: ferdi > færdi
189₆: lov > lav
189₂₆: pakglienni > pakglienih
190₂(popr. od 1): *** [nije otisnuto] > Occe nafc
192₃: prtitivva > protiva
192₃: govoritochiu > govoritichiu
192₉: clyvik > clovik
192₉: clovico > clovicyi
193₈: ufirio > ufirio [ništa nije ispravljeno]
193₉: odioçi > odiofi [još izostavljen naglasak]
197₇: ù tebefe uzlidayem > ù tebefe uzdayem [još izostavljen naglasak u
tebe]

- 198₈: sfoye > sfoyè [dodan naglasak]
198₁₁: Cicch > Çicch
202₇: fcijnifc > fçijnifc
202₁₁: hochifc > hochiefc
204₄: an d > dān
205₃: zaſctijtīfc > zaſctitīfc [!] menè
207₁: TRYEMV > TRETŸEMV
207₁₄: Goſpodinovo uffanye > Goſpodin uffanye
207₁₇: priliccon > priliccan
210₁: rektfce > rekoſfce
210₂: imute > imme
210₄: skoppilore > skupioye [treba: skupiloje]
210₆: prativa menni > protiva menni
210₁₀: yedrafce > yedyafce
210₁₁: priurachiene > privrachienye
210₁₆: ficch > çicch
210₁₈: Goſpodiue [!]⁶ > Goſpodin
210₁₈: vijk > vijka
210₁₂: *** > ozdravvi [nije nađeno]
211₁₀: xèylàye > xeyalaye
211₁₆: Baggu > Boggu
212₁₀: yàboravvi > zaboravvi
212₂₂: mìlifufe > miſlifufe
212₂₅: podnotti > podnofitti
212₂₈: Goſpodinye dākſe fađà > Gdiye dakſe fađà
214₁₈: mèfimi > mefimi [izostavljen naglasak]
214₂₂: gvozdemimnà kàgnizi > gvozdennim nà kgnizi
215₅: remòyme > nemòyme
215₁₅: pròſim > proſſim
216₁: uepravdæ > nepravdæ
219₁₆: zamiena > zamirna
220₁₉: pùt > sfà pùt
220₂₄: meye > meneye
221₆: blagvfiagliati > blagofivgliati
222₄: Blagòſfovio nàſc, blagòſfovio nàs Boog, Boog naſc > Blagòſfovio nas

---

⁶ Tako je u prvotisku (1640.), a u pretisku (1993.) tu je jasno vidljivo *-ne*. Nema drugog tumačenje nego da su to unijeli, sasvim neprimjetno, izdavači pretiska. Kad je riječ o pretisku, mislim da nije trebalo tako postupiti, moglo se na primjereniji način upozoriti na Kašićeva ispravljanja. Još više iznenađuje što je za Kalendar umetnut list s naslovnicom iz zasebno tiskanog Kalendara. Još k tome, nigdje nije naznačeno po kojem je primjerku načinjen pretisak.

- Boog, Boog nafc
222₆: Poxòy > Pokoy
222₁₁: defmiçça > defniçça
222₂₈: priftrig aye > priftrigaoye
224₂₇: pladovitta > plodovitta
226₃: ù zvèçu > ù zvèku
226₇: zvocècchih > zvonècchih
228₂₅: nehie > nechie
230₂: tebbei xijve > tebbixive
230₂₆: Parkiàlih > Parokialih
233₇: podpunnoft > podpunoft [samo nn > n]
233₁₅: ifcargnemu > iskargnemu [ifc- > isk-] (!)
238₆(popr. od 24): Blayoffivgliayte > Blagoffivgliayte
238₂₇: *** > varh [nije nađeno]
237₃: Gñ > Gofpodina
237₈: ogan > ogagn
238₁: Gofpodine > Gofpodinove
238(popr. od 228)₂₆: fpovijdayte > i fpovidayte [ij > i (vjerojatno zabunom)]
240₂: gnegov > gnegovoy
240₃: koyimfa > koyimfe
240₉: qàye > kòye [treba: kòya]
240₁₈(popr. od 28): rizmánya > Krizmánya
241₁: ouè > one [još izostavljen naglasak]
241₁₈: pomgniro > pomgnivo [-ro > -vo]
241₂₈: ncnivfcife > ucinivfcife
242₃₀: ne blagoffovij > dà ne blagoffovij
244₂₂: prætten > pærften
250₇(popr. od 21): pocgne > pocne
252₂₁: pridovioft > pridobivafc
252₂₂: nedriatelska > nepriateglske
252₂₃: Gñ. > Gofpodine
252₂₆: Imene > Immena
257₉: Nàvoga > Nòvoga
257₂₃: sà sfim > sà sfimi
264₅: nafc > nalfca
264₁₀: krun⁷ > kruh
270₂₅: Blagofov⁸ > Blagoffov
273₁₃: k' Buggu > k' Boggu

---

⁷ U pretisku ispravljeno (!).

⁸ Vrh slova slabo otisnut pa se može pročitati kao »[« ili kao »[«.

- 274₂₆: duhovonæ > duhovnæ
277₄: nexà⁹ > nekà
277₂₂: vdì inno > ovdì inno
278₂₂: d mira > od mira
281₄: kolima > kolinna
284₃: posfèti > posfètiti
288₂₈: vafæ > vas fe
289₂: obohddi > obhoddi
292₂₅: patmet > pàmet
296₂: Duha fetogà > Duhasfetoga [još izostavljen naglasak]
296₂₉: Sda¹⁰ > fadà
297₃: gnovvi > gnegovvi
298₃: oglubichia > golubichia
300₁: sfarfciwfciæ > sfarfciwfciæ
301₁: sfijcchignačij > sfijcchignačij [sfijcchi- > sfijcch-]
304₁: Pomillu > Pomilluy
304₅: pollama, i izijdoſe > pàllama, i izijdoſce
316₃: gnemn. S grànami > gnemu s' granami
320₆: vierdnæ > vriednæ
322₃: fydinimo > fyedinimo
323₂₀: Gimfe > Gnimfe
324₁: fmno caftimo > fmèrno caftimote
324₂: pòteryieh > pò tvoyih
327₅: Boxy > Boxyæ
328₁₀: molimmote > mollimote [l > ll; mm > m] [!]
328₂₁: iddefc > fiddefc
328₂₃: pocituye > poctuyè
329₂₀: blagofſov > blagofſovi
331₅: xivefci, i kragliuyefc > xivefc, i kragliuyefc
331₅: pò sfè viek > pò sfè vieke
332₂₅: moltvu moyù > molitvu moyù
333₁: poxeilmo > poxelimo
334₂₄: od grmovinæ > od gromovinæ
336₂₅: Ifukarfto > Isùkarftu [!]
337₆: zemeglæ > zemgliæ
338₂: obrayti > obràti [!]
338₁₄: V. I oflobodi nas > V. I neuvedi nas
340₂₄: folomi > flomi

---

⁹ U pretisku: *nekeà* (!).

¹⁰ Najava početka sljedeće stranice. Ondje ispravno (ali bez naglasaka).

- 340₂₅: oggem > oggnem
341₂: skarfcüyefc > fkarfcüyefc [još izostavljen naglasak]
343₁₂: tvyè > tvoyè
343₂₄: nàroddi à Poganfki > Naroddi Poganfki
343₂₅: værflot > værloft
348₁₃: poklonittihiu > poklonittichiu [-hiu > -chui]
348₁₈: Niepràvnoft > Nepravnoft
350₃: zacìnayite > zacinayte [još izostavljen naglasak]
351(popr. od 331)₁₄: prodyènye > porodyènye
353₉: à iftina Gofpodinova > i iftina Gofpodinova
353₁₀: Slavva Oççù > Slavva Oççù [ništa nije popravljeno]
355₁₀: ne dopuctüyefc > nedopufctuyefc [-ct- > -fct-; još izostavljen naglasak]
355₂₇: Tebbe Boxe > Tebe Bogga
356₈: bogomilloftyu > Bogomillo [!?] ¹¹
356₁₃: febikorifna > febi korifna [!; samo rastavljeno]
356₁₄: iz primglienih > iz primglienih [ništa nije ispravljeno]
356₁₅: obfluxiti > obflùxiti [samo dodan naglasak]
357₆: naràvskoga > naravfkoga [s̄ > f̄ i izostavljen naglasak]
357₁₃: zaklinàoca > zaklinàoça [-ca > -ça]
357₂₈: hudobgnàkom > hudobgnàkom [ništa nije ispravljeno]
358₃: xexnomli > xexinomli
358₁₅: repkom > krepkom
360₁: od gnijhòva > od grìeha [!]
361₃: posfetillovati > posfetilovati tebbi [još ll > l]
361₂₉: fatvòrna > fatvorena [još izostavljen naglasak]
361₂₉: od vràgo > od vraga
363₇: novvini > novvimi
363₂₆: Bzelebubbu > Belzebubu [još: -bbu > -bu]
365₅: fuprativnæ > fuprotivnæ [još izostavljen naglasak]
366₂: lakofti > lakomofti
367₂₈: Buog > Boog
373₂₉: i Troyftvoù Yedinftvu > i Troyftvo ù Yedinftvu
375₃: i Sijnu Dùhusfetomu > i Sijnu, i Dùhusfetomu
376₃: xivinæ > xivinæ [ništa nije ispravljeno]
376₂₆: i Gofpodinòva yih: varh Gofpodinòva izlàzenya od fmarti > i Gofpodinna od Gofpodina izlazenya od fmarti
377₁₈: prozxdennu > profdennu [!]
379₆: Angen > Angeo

---

¹¹ Lat.: *pietate*.

- 380₂₄: zaframgliem > zaframglienyem
381₂₉: fufidom > fufiddom [-d- > -dd- /!/]
382₇: rekoh, Boog mòy; yefi tij > Rekoh: Boog moy, tij yefi
383₂₉: Obùkrxilifu > Obkrùxilifu
387₂₄: ù yudinftvu > ù yedinftvu
388₉: imaktichie > imattichie
391₂₁: Navvistena > Naviftènya
393₁₄: dùfcè > dùfcà
399₂₅: Koyi pribìva > Tkòpribijva
400₂₀: i varhuposfetiti > i varhupo+:sfetiti
423₂₄: Opuhienska > Opchienska
424₁: Pridàyenom > Pridàye nama
428₉: ghermgliànya > ghærmgljarina
430₁: neggo pò mijftih > neggo pò miestih
435₂₉: oxe [inicijalno crveno B ostalo neotisnuto] > Boxe

Na kraju slijedi:

»Evvoti upijfah, Milli Sctioce, pomagnkanya; kakono immafc ponapravitih: terfe nemoy cuditi,dà ih tolikko yeft: cuddife dà ih niye velè vechie , budducchi bili Stampaturi Vtiescteniçi nalfcega yezikka nerazumiteoniçi: pacek zahvài Gofpodinnu Boggu , dàfetò sfè moglo yeft i takò utiefctiti s' veličim moyim trudom.

SFARHA

Slavva , i Hvala Gofpodinnu Boggu , i Priblaxenoy vazda Dieviçi
Bogorodiçi Marij Gofpoyi nalfcoy.

L A V S D E O.«

Komentar

Već je uz pojedine ispravke naveden poneki kratak komentar. Očito je da se ne mogu sve pogrješke pripisati »stampaturima«, prepoznatljiva su i razna druga ispravljanja koja ćemo ovdje sve zajedno razvrstati:

a) ispuštanje jednog ili više slova: *sete* > *sfete*; *zkona* > *zakona*; *nehie* > *nehie*; *hochifc* > *hochiefc*; *iddefc* > *fiddefc*; *lakofti* > *lakomofti*; *ogan* > *ogagn*; *oggem* > *oggnem*; *omaccifc* > *tomaccifc*; *pohoienye* > *pohotienye*; *repkom* > *krepkom*; *fydinimo* > *fyedinimo*; *tvoyè* > *tvoyè*...

b) dodavanje kojeg slova: *progleda* > *pogleda*; *duhovonæ* > *duhovnæ*; *solomi* > *flomi*; *sarcao* > *sarcano*; *nenadina* > *nenadna*; *varzda* > *vazda*; *vavzda* > *vazda*; *zemeglæ* > *zemglæ* ...

c) premetanje dvaju ili više slova: *oglubichia* > *golubichia*; *obohddi* > *obhod-*

di; pokil > pokli; præften > pærften; poxeilmo > poxelimo; neggomu > nemoggu; værflot > værloft; vierdnæ > vriednæ; vxiotu > xivotu...

d) zamjena slova: *b/d (potredan > potreban; xeban > xedan); k > f_c^{12} (pobol-kamo > pobolscamo); u/n (guima > gnima; tntako > tutako; uepravgdæ > nepravgdæ; menui > menni; gnemn > gnemu); r/n (remòyme > nemòyme); r/v (pomgniro > pomgnivo; dobav > dobar); n/o (Angen > Angeo); m/nn (kolima > kolinna); m/rn (viemofiti > viernofiti); v/n (gvemmu > gnemmu)...*

e) ispravljena pogriješka i izostavljen naglasak (hotimično ili nehotice?): *poslùyiti > posluxiti; dale naràv > dakle narav; upòmena > uspomena...*

Nizanje bi se moglo nastaviti, ali to nije potrebno. Sve su te dosad spomenute pogriješke jednostavne i lako protumačive, i gotovo se sve mogu pripisati tiskaru koji slaže slova jezika koji ne razumije.

Ima dakako i pogriješaka gdje Kašić ispravlja sama sebe. To su npr. ove: *mogli > moghli; magliom > maghloim; s' blagim > s' blaghim; odagnatti > odagh-natti; mogli > moghli; pògardan > pogardjen...*

Negdje se samo naglasak dodaje (*obsluxiti > obslùxiti; tarpi > tarpì; sfoye > sfoyè*) ili izostavlja (*mèfimi > mefimi; opàka > opaka; umartvènye > umartve-nye*), ili se pak suglasnik udvostručuje (*fufidom > fufiddom*) ili se udvostručenje uklanja (*podpunnoft > podpunoft; podloxittife > podloxitife*); u ovoj pak riječi imamo oba slučaja: *molimmote > mollimote* (udvostručenje i uklañanje udvostručjenja)...

Posebnu pozornost zavrjeđuju primjeri kao što je ovaj: *umretichie > umrietichie*. Tu Kašić ispravlja ekavski refleks jata u iekavski. Takvo ispravljanje potiče da se iznova razmotre slični slučajevi u izdavanju Kašićevih tekstova. Tako npr. u izdanju Kašićeva prijevoda Biblije u toj riječi redovito je iekavski refleks jata, ali na jednom mjestu dolazi i ikavski: *umrivši*. Nije li i to pisarska zabuna koju bi Kašić ispravio i na koju bi trebao upozoriti priređivač kritičkog izdanja?

Neka su Kašićeva ispravljanja samo djelomična, npr.: *zà giiubèccieh > zà gliubèccieh* (ispravljeno: *gii-* > *gli-*; još je trebalo ispraviti: *-cci* > *-chi*).

Ima dosta primjera gdje se ispravljajući očitu pogriješku načinila nova. Evo nekoliko takvih primjera: *i sctètñàochiefe > istenochiefe* (treba: *i sctetnochiefe*); *i mniife > i ne mniifc* (treba: *i ne mniife* [zamjena grafije »fc« za »fe«] – lat. *nec... videtur*); *ubuzdatti > obuznatti* (treba: *obuzd-*)...

Neke je pogriješke teško protumačiti, npr.: *velikka ye ratva > velikka ye ftvår*. Naglasak na »ye« mogao je lako zabunom izostati, ali kakve veze imaju »ratva« i »ftvår«? Kad ne bi bio po srijedi prijevod, gdje možemo po-

---

¹² Ovo je u Kašićevu rukopisu vrlo lako zamijeniti.

gledati izvornik i druge prijevode, nikakvim premetanjem slova ne bismo došli od »ratva« na »stvar«, i ta bi se riječ, koja zapravo ne postoji, unijela u rječnik i dodijelilo bi joj se neko značenje. Tomu je sličan i ovaj primjer: *ucillo* > *ucinillo*. Ispuštanjem jednog sloga nastala je sasvim druga riječ.

Višestruko je zanimljiv i ovaj primjer: *ne učkriřva* > *neučkriřva* (*Pismo*, 51₆). Tu je ponajprije ispravljeno ono što je očito pogriješno: *r* > *n*, no još su tu tri promjene: a) »ne« bilo je napisano rastavljeno od riječi koja slijedi, a nakon ispravljavanja napisano je sastavljeno; zatim: *i* > *ij*, i, kao posljedica toga: *vv* > *v*. Te i takve promjene trebalo bi proučiti sustavno i vrjednovati ih s obzirom na cjelokupni Kašićev grafijski sustav. A to mogu učiniti samo dobra kritička izdanja.

Na mnogo mjesta prenose se riječi posve kao u tekstu, bez ikakva ispravljavanja, npr.: *fiinko* > *fiinko* (*Pismo* 134₄); *dà buddefc* > *dà buddefc* (isto 196₁₈); *ufirio* > *ufirio* (*Ritual* 193₈)...

Trebalo bi istražiti što se dogodilo u takvim slučajevima. Negdje su pak naznačeni ispravci koje nije bilo moguće pronaći.

***

Što zaključiti iz svega toga? Neke su zaključne misli već izrečene, a na temelju ponuđene građe svi zainteresirani mogu nastaviti proučavanje, pogotovo ako bi se uzela u obzir sva Kašićeva djela.

Kašićeva su ispravljavanja vrlo brojna pa se moglo očekivati da će pomoći razrješenju mnogih dvojbi. No lako se zamijeti da Kašić mnoge pogriješke nije ispravio. Možda je one najočitije hotimice ostavio da ih sami čitatelji isprave, a neke vjerojatno ni on sam nije uočio.¹³

Za rukopisna djela sličan je problem. S autografom je redovito manje teškoća nego s prijepisima, no i tu ima različitih ispravljavanja. Prepisivači nerijetko ne uspiju pročitati točno. Oni su redovito samo prepisivali, nisu provodili kritiku teksta kako je danas uobičajeno u kritičkim izdanjima.

Zapažena je jedna ozbiljna poteškoća: Kašić u »ponapravljen'ja« nerijetko unosi nova »pomanjkan'ja«: Katkada je to očito, a često nije jasno o čemu je riječ, primjerice kada naglasak dodaje, izostavlja ili premješta. Ono što je ovdje bilo najvažnije jest nastojati prepisati točno, a tek bi kritičko izdanje s većom sigurnošću razriješilo barem većinu nedoumica.

Ovaj je rad, nadam se, pridonio poznavanju Kašićevih postupaka u pri-

---

¹³ Kao primjer očitih neispravljenih pogriješaka mogli bismo navesti *k,nebu* umjesto *k'nebu*, a onih koje Kašić možda nije uočio *Isukartove* umjesto *Isukarstove* (i jedno i drugo u *Život Gospodina našega Isukarsta*). Ili pak *Advenra* umjesto *Adventa*, ili: *guima* umjesto *gnima* (*Ritual*, 210₁₃); *Sakamèntu* umj. *Sakra-* (*Pismo*, 282₃).

ređivanju tekstova, ali je pokazao i veću zamršenost u proučavanju tih tekstova nego se na prvi pogled čini.

Izvori

RITVAL / RIMSKI / ISTOMACCEN SLOVINSKI / po Bartolomeu Kassichiu Popu Bogoslovçu / od Druxbæ Yesusovæ Peniten- / çiru Apostolskomu. / V RIIMU, Iz Vtiesteniçæ Sfet: Skuppa od Razplodyenya / S. Vierræ. 1640.

NSK: R II C-8°-10a, b, c, d. — Pretisak: Zagreb 1993, izd. Kršćanska sadašnjost i Zavod za hrvatski jezik.

TOMME / OD KEMPISA / KANONIKA REGVLARA / OD REDA S. AGVSTINA. / PIISMO OD NASLEDOVANYA / Gospodinna Nasscega Yesussa / Duscevno, i Prizamierno. / Slovinskiga upijsa / BARTOLOMEO KASSICCH / Dalmatin Pop Bogoslovaç od Drux- / bæ Yesussovæ. / V Ceter diele Razdieglieno. / V Rimu, Pò Francesku Moneti. 1641. S' dopuscienyem od Stariscinà.

NSK: R II C-16°-19 a, b¹⁴; HAZU: R-810.

---

¹⁴ Drugo izdanje: O NASLIDOVANJU ISUKERSTA / KNJIGE ČETIRI / TOME IZ KEMPISA / PREVOD / OTCA BARTULA KAŠIĆA / DRUŽBE ISUSOVE, / Pristalo izdanje lipim priličicam urešeno. / U ZADRU 1854 / BRATJA BATTARA TISKARI-IZDAVATELJI [NSK: 156.612]. Izdavači u predgovoru svojem izdanju ističu: »Tri su se muževi u različita doba bavili prevodom zlatne ove knjige u naše jugoslavjansko narječje, izmedju kojih Otac Bartul Kašić... Njegov prevod tiskan u Rimu god. 1641, koj malo je gdi najti, naumili smo pritiskati, služeci se novim pravopisom, popravljajući i ispravljajući (!) gdišto, da bi se obćenitie razumio.«.

In merito alle correzioni di Bartol Kašić

Riassunto

L'A., in questo lavoro, dalle due opere di Bartol Kašić (Pismo od nasleđovan'ja del 1641 e Ritual rimski del 1640) raccoglie le correzioni che lo stesso Kašić riporta alla fine di queste sue opere. Poi commenta queste correzioni e ne cerca una spiegazione. Molti errori sono dovuti agli stampatori stranieri che non conoscevano la lingua, ma anche lo stesso Kašić in diversi punti voleva migliorare il testo. Correggendo gli errori di stampa Kašić non di rado ne commette altri. Nelle correzioni ci sono anche cambiamenti, che non sappiamo con sicurezza se sono voluti o involontari e altri che non possiamo spiegare. In ogni caso le correzioni non si possono considerare meccanicamente, ma occorre un esame critico per valutarle. L'A. rivolge l'attenzione ai diversi rischi nei quali si può incorrere studiando gli antichi testi croati e offre osservazioni che ritiene utili per le edizioni critiche di tali testi, specialmente di quelli di Bartol Kašić.

Ključne riječi: Bartol Kašić; kritičko izdanje starih hrvatskih tekstova

Parole chiave: Bartol Kašić; edizione critica degli antichi testi croati